

A honfoglalók

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET 6

műveltsége

HELIKON

Balta alakú amulettek

A kora Árpád-kori régészeti hagyatékban jellegzetes leletcsoportot alkotnak a balta alakú miniatűr tárgyak, amelyek főként a középkori Észak-, Kelet-, Közép-Európában és Bulgária északkeleti részén terjedtek el. A Kárpát-medencében sokáig csak a 19. század végén előkerült szabolcsveresmarti példány volt ismert, azonban az elmúlt évek új leleteinek köszönhetően már 11 darabot ismerünk belőlük, amelyek a Tiszántúlról és a Duna–Tisza közéről kerültek elő. Európában összességében több mint 160 példányt ismer a kutatás, főként Norvégiától Bulgáriáig, de még a Káma-vidékére is eljutott néhány darab.

Többnyire bronzból, esetenként vasból, ólomból vagy akár borostyánból készített, általában 10 cm nagyságú tárgyakról van szó. Felületüket többnyire geometrikus motívumok díszítik, és gyakran van rajtuk egy áttörés, ami a valós fegyvereken a fából vagy bőrből készült élvédő rögzítésére szolgált. A leletek többsége két jól elkülönülő formai típusba sorolható: a szakállas harci baltákat utánzó, aszimmetrikus és a legyezőszerű pengével bíró, közel szimmetrikus csoportba.

A magyar kutatás sokáig egyértelműen a 10–11. századra keltezte a tárgytypust, és a Kárpát-medencében feltűnő rusz zsoldosokhoz kapcsolta megjelenésüket. Külföldi szakemberek értelmezték ezen tárgyakat gyermekjátékként, a Thor-Perun-Perkunas-kultuszhoz kapcsolódó amulettként, női munkaeszközként, a druzsinnyikok (keleti szláv zsoldosok) gyermekeinek szimbolikus tárgyaiként vagy maguknak a harcosoknak a jelképeként. Az újabb kutatási eredmények fényében azonban ma már jobban látjuk a szerepüket: csak kivételes esetben kerülnek elő felnőtt férfiak, harcosok sírjából, inkább telepekről, illetve földvárak területéről ismerjük példányait. Ha sírmellékletként jelennek meg, akkor elsősorban nők és

LEGYEZŐ FORMÁJÚ, SZIMMETRIKUS BALTA ALAKÚ AMULETT SZABOLCSVERESMARTRÓL

gyermekek temetkezéséből kerülnek elő. Gyakran nem is a nyak, hanem az öv tájékán, esetenként más, miniatürizált tárgyakkal együtt. A korábbi datálással szemben európai kitekintésben a 11–13. századra, itthon pedig a 11–12. századra keltezhetjük őket. Noha ismert néhány 10. századi példány is (a szabolcsveresmarti lelet szórvány jellege miatt nem sorolható ide), alapvetően már a keresztény időszak emlékei.

Elképzelhető, hogy a két formai csoport mind kronológiai, mind értelmezési szempontból különbözik. A kutatók egy része szerint a valós harci fegyvereket utánzó forma valamivel korábban jelenhetett meg. A másik típusnak pedig egy lengyel lelet alapján felmerült egy újabb értelmezési lehetősége is: mivel a tárgyon evezősök és a hajó stilizált elmei is megjelennek, elképzelhető, hogy valójában egy hajót formáz, és már egy keresztény kultuszhoz, Szent Olaf tiszteletéhez köthető. Olaf Haraldsson a 11. századtól kezdve népszerű szent volt Skandináviában, akit a hajósok védelmezőjeként tiszteltek – s nem mellékesen egyik attribútuma a balta, ami így összekapcsolhatja a tárgytypus két eltérő értelmezését.

Összességében elmondhatjuk, hogy egy széles körben elterjedt lelettípusról van szó, amely eltérő területeken és az idő múlásával különböző jelentéstartalmakat vehetett fel. Nagy valószínűséggel Skandináviából ered, kelet-európai elterjedése pedig egyértelműen a Rusz aktivitásához köthető. A Kárpát-medencében biztosan importként fordul elő, amely az Árpád-kori Magyar Királyság és a Rusz jól ismert történeti kapcsolatainak régészeti lenyomataként értékelhető.

BALTA ALAKÚ AMULETT,
SZÓRVÁNYLELET OROSZORSZÁGBÓL

SAKÁLLAS HARCI BALTÁT UTÁNZÓ
BALTA ALAKÚ AMULETT VALKÓRÓL